

ביעור חמץ – נקיון ובדיקה

הרב מרדכי ענתבי

המכבד חדרו ב"ג בניסן
ומכווין לבדוק החמץ ולבערו
ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ
אעפ"כ צריך לבדוק בליל י"ד:
(שר"ע אר"ח סימן תל"ג)

בדיקת החמץ היא ההקדמה לביעור חמץ. הברכה אותה אנחנו מברכים היא "על ביעור חמץ" ולא על בדיקת חמץ. גם לבדיקה יש הקדמה והיא הניקיון וכיבוד טאטוא הבית לפני הבדיקה. שלבים שונים בסדר הביעור.

פוסק לנו השולחן ערוך על פי פסקי הראשונים (מרדכי, ראב"ן) כי גם מי שניקה מירק וצחצח את הבית לפני ליל י"ד צריך לבדוק ליל י"ד. תמיד אנחנו שואלים את עצמנו הרי מישהו שטרח וניקה את הבית יכול להיפגע וכי איננו סומכים עליו?! אלא שאנחנו מבינים שהשולחן ערוך מדבר אפילו על אותו אדם שבעצמו ניקה הכל ובכל זאת אין שום הקלות וצריך לבדוק בליל י"ד מיד בצאת הכוכבים. לא להתעסק בשום דבר עד לבדיקה, אפילו שיעור תורה יוכל להתקיים רק אחרי הבדיקה. מכאן למשמעות הגדולה של המצוות אותם אנחנו מקיימים כמעשה רוחני שהוא על גבי מעשה גשמי.

הבדיקה היא לא נקיון! כפי שנטילת ידיים אינה נקיון. כפי שטבילת כלים אינה נקיון פיזי וכפי שטבילת אדם אינה נקיון פיזי אלא כמו כל מעשה רוחני שהוא על גבי מעשה גשמי ובא לשכלל את הפיזי. עבודת הנפש שהיא על גבי עבודת הגוף. "ותוליכנו מהרה קוממיות בארצנו", כל תהליך הוא כפול. קוממיות שתי קוממות אחת גשמית ואחת רוחנית גוף ונפש האומה והפרט שבתוכה. כך בנטילת ידיים לא נוטלים ידיים לפני שהן נקיות, קודם שטיפה במים, סבון וכל דבר שמנקה ורק לאחר מכן אנחנו נוטלים ידיים לטהרתם הרוחנית. טבילת כלי במקווה לכלים – תחילה אנחנו מורידים מהכלי כל דבר החוצץ מדבקה, כתם או לכלוך כלשהו ורק אחר כך אנחנו מטבילים במקוה.

כך גם לגבי אדם כל טבילה דורשת קודם נקיון – רחיצה ורק לאחר מכן טהרה. פעולה זו נעשית גם בביתנו לקראת חג הגאולה חג המצות הקרב ובא עלינו לטובה. אנחנו מנקים את הבית מכל לכלוך ורק לאחר מכן בודקים אותו לאור הנר בכל מקום שמכניסים בו חמץ. מסתובבים בבית עם נר ומעלים אותו לדרגת "כשר לפסח" לאחר שהיה בדרגת נקי. ולכן אין אפשרות לוותר על הבדיקה גם אם ניקינו ניקיון יסודי ביותר בכל האמצעים הקיימים. מכאן שכמובן אין כאן הרהור או פקפוק במנקה, אלא השלמה שלדרגה יותר גבוהה עד לבנין השלם של עם ישראל בגאולה השלימה.

בעור החמץ הכללי

ביעור החמץ, המסמל את הביעור של כל מיני הכיעורים הנפשיים, מן הכלל ומן הפרט. יש בו צד פרטי, מיוחד לאדם עצמו, וצד כללי, ההולם את הכלל, מצד אותו החיוב של הערבות המיוחדת לישראל, ומעורבת ג"כ בכל העולם כולו, מפני הפעולה

הישראלית, הראויה להיות מקפת את כל האנושיות.

ולעומתם נמצא חובת ביעור חמץ שלו,

וחובת ביעור החמץ, שקבל עליו אחריות,

בין של ישראל בין של נכרים.

יהי רצון מלפניך האלוקיני ואלוקי אבותינו, שתרחם עלינו. ותשמרנו ותצילנו מאסור חמץ אפלו
מכל שהוא, שנה זו וכל שנה ושנה, כל ימי חיינו.

וכשם שבערנו החמץ מבתינו היום הזה. כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו לבער היצר הרע מקרבנו:
... קדשנו במצותיך. תן חלקנו בתורתך. שבענו משובך. שמח נפשנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך
באמת. ותעזרנו על דבר כבוד שמך. ותמלא משאלות לבנו לטובה לעבודתך, אמן כן יהי רצון.

חג הפסח שחל בשבת

ליל הסדר חל בליל שבת בעשור הנוכחי, 5 פעמים לאחר שלא חל בליל שבת שנים רבות. בשנים
אילו יחול שביעי של פסח שהוא יום-טוב, ביום שישי – שני ימי קודש.

כשחל יו"ט ראשון של פסח בשבת אנו נזקקים להלכות שאינן מעשיות בכל שנה ולפיכך יש מקום
לחזור ולבארם:

תענית בכורות - הבכורות מתענים בערב פסח כבכל שנה אף על פי שחל בערב שבת, נהגו לפטור
עצמם בסעודת סיום מסכת ובלבד שיבינו הלימוד וישמחו בשמחת הסיום.

כל השעות בשעון קיץ

אכילה ושתייה - מתחילת היום (עלות השחר 4:49) אסור לאכול מצה הכשרה לפסח. ויש הנוהגים
מ"ח ניסן, יש הנוהגים מפורים שהם 30 יום קודם לחג.

אכילת חמץ - מתחילת השעה החמישית של היום אין לאכול חמץ. חישוב השעות נעשה על פי
חלוקת היום ל-12 חלקים.

שיטת המגן אברהם - מעלות השחר ועד צאת הכוכבים וכך נוהג רוב הציבור.

שיטת הגר"א - מהזריחה ועד השקיעה וכך נוהגים חלק מיוצאי אשכנז.

סוף זמן אכילת חמץ: מגן אברהם - 9:43 בבוקר

הגר"א 9:50 בבוקר

בעור חמץ - חייבים לשרוף את החמץ עד השעה השישית.

מג"א - 10:56 לפני הצהריים.

הגר"א 11:12 לפני הצהריים.

לאחר שנשרף החמץ יאמר: "כל חמירא... דחזיתיה ודלא חזיתיה.." כמופיע בסידורים אשר
משמעותו ביטול כל חמץ שברשותנו, אף שאנו יודעים על קיומו. בניגוד לבדיקת החמץ בערב בה
ביטלנו רק את החמץ שאיננו יודעים על קיומו. מי שלא מבין ארמית יאמר בכל לשון שהוא מבין.

מותר לאכול עד השעה העשירית – (אח"צ 16:10) מאכלים העשויים מחמשת מיני דגן הכשרים
לפסח וכן פירות, ירקות, בשר, דגים וכדומה. לאחר השעה העשירית אסור לאכול מאכלים
העשויים מחמשת מיני דגן וממה שיאכל לא ישבע, וכן לא ישתה משעה זו יין או מיץ ענבים. יש
שנהגו לא לאכול מרור (חסה) משעה זו. הלכות אלו נקבעו ע"י חכמינו ז"ל כדי שנכנס לחג כשאנו
תאבים לאכול את מצת המצווה ושאר המאכלים המצווים בליל זה.

הכנות לחג – מכיוון שהחג חל בשבת יש להיזהר ולהכין את כל צרכי הסדר לפני השבת, כגון: מי
מלח למי שמטבל בהם הכרפס, כתישת וערבוב החרוסת – שיש בעיתיות בהכנתה בשבת. כמו כן
רצוי להשתמש בירקות המוחזקים ללא תולעים בפרט כשיש צורך בכמות גדולה.

הדלקת נרות – האשה תדליק נרות שבת וחג בזמן כניסת השבת (18:34) ולא תאחר כפי שיש הנהגות ביום טוב שחל באמצע השבוע. תברך שתי ברכות: "להדליק נר של שבת ויו"ט" ו"שהחיינו".

תפילת ליל החג – בתפילה אין אומרים "במה מדליקין" אלא "אמר רבי אלעזר". בתפילת ערבית אומרים "ויכולו" וברכת "מעין שבע". האשכנזים נהגו שלא לאמר ברכת "מעין שבע" בשבת זו מכיוון שתיקונה חכמים לשמירה וליל הסדר הוא ליל שימורים שלא צריכים בו שמירה.

ליל הסדר – בבית אומרים "שלום עליכם" כבכל שבת, חלק מקהילות אשכנז נהגו שלא לאומרו. קידוש של שבת ויו"ט וברכת "שהחיינו".

יערוך את הסדר כהלכתו תוך שיתוף כל המסובים כל אחד כפי כוחו והבנתו ובפרט הילדים בהם יש לקים מצוות: "והגדת לבנך". (שמות יג, ח)

קריאת התורה – קוראים בפרשת "משכו וקחו לכם" (שם יב, כא) כבכל שנה. מכיוון שחל בשבת ועולים שבעה קוראים ולא חמישה כבי"ט, נהגו הספרדים להוסיף שבעה וקוראים מפסוק י"ד: "והיה היום הזה לכם..". (שם שם, יד)

חג הפסח - חג שמח

"שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג [סוכות, ושמיני עצרת] ...

וחייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו

וכל הנלוים עליו שנאמר: 'ושמחת בחגך והיית אך שמח'."

כך פותח הרמב"ם בהלכות יום טוב את מצות השמחה ברגלים.

חג המצות – חג החרות יסוד כל החגים הוא, יסודם של עם ישראל כאומה היוצאת מהגלות בחתירה לארצה ארץ מורשתה. התורה מצווה אותנו לשמוח ברגל והשאלה איך? במצבינו הנוכחי אפשר לשמוח? נכון נסיונות רבים אנו עוברים בתקופה זו ואולם כבר צפו רבותינו ואמרו שתמיד בזמן ציווי על הרגש יש מי שידאג וישתדל להפריע, אך אם נדע שבורא העולם הוא הנותן לנו כח וחיל, תעצומות ועוז לעמוד בכל המכשולים, נוכל לראות את הטוב הצפון בימים אלו המסוגלים לחרות משעבוד מלכויות.

כל זה בנוסף למתח הרגיל מידי שנה בהכנות לחג, ניקוי הבית והכשרתו, השגחה על הילדים לבל יעבירו חמץ למקומות הנקיים ממנו, עבודה מאומצת שיכולה להשכיח מאתנו אחרי שהגענו עיפים לחג כי התורה מצוה אותנו לשמוח.

מצות השמחה, היא שמח אתה ושמח אחרים, חייב אדם לשמח את כל הנלוים אליו כפי השגתם ומחשבתם.

"כיצד[השמחה]?"

הקטנים -נותן להם קליות ואגוזים - או בימינו - במבה, שוקולד ושאר ממתקים – כשרים לפסח כמובן.

והנשים - קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו.

והאנשים - אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין."

מוסיף השולחן ערוך: "ואל יצמצם בהוצאות יום טוב".

שמחה זו שבאכילה, שתייה וקניית מתנות היא מצווה שניתנה לכל עם ישראל בלי יוצא מהכלל: "אמר הקדוש ברוך הוא, אתה יש לך ארבעה בני בית ואני יש לי ארבעה בני בית. "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך..." אלה הם שלך. "והלוי והגר והיתום והאלמנה" אלה הם שלי, אם אתה משמח את שלי בימים טובים שנתתי לך אף אני משמח את שלך".

שמחתנו שלימה ואמיתית כשאנו זוכרים על שולחנו את מי שאין לו במה לסדר שולחן כהלכתו ונותנים גם לו ביד רחבה כפי יכולתנו וכך נוהגים בקהילות ישראל לתת לפני החג "קמחא דפסחא" – מעות לקניית מצרכים לפסח למי שמתקשה ברכישתם.

כך תשרורנה מתוך שמחה האהבה והאחדות ביננו ונזכה לשמוח בבית הבחירה, שנאמר: "והביאותים אל הר קודשי ושמחתים בבית תפילתי".
(עפ"י רמב"ם הל' יו"ט ו, יז, שו"ע או"ח תקכ"ט, תנחומא ראה)

ליל הסדר ושיעוריו

ליל הסדר הינו ליל שימורים המוקדש כולו לה' הגואלנו ממצרים ופודנו מיד עריצים. בלילה זה מסובים יחדיו בני המשפחה לדורותיהם, אבות ובנים, סבים ונכדים, נשים וגברים, איש בית אבותיו ומשפחותיו, כולנו כאחד כל בית ישראל יושבים, מספרים ומהללים את הבורא יתברך על כל הנפלאות, הניסים והטובות שגמל לנו. עת נגלה לעין כל בזרועו הנטויה, בחר בנו מכל עם ונתן לנו את תורתו.

ואמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בארבעה כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס ... תנו רבנן הכל חייבין בארבע כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות, (פסחים קח,א)

חובות ליל הסדר משותפות לכל בני הבית ואמנם לא נפסקה הלכה שגם ילדים קטנים חייבים בכל ארבע הכוסות כמבוגרים אך ברורה הגישה שרצתה לחייבם כמבוגרים מפאת חשיבות היום שהוא אבן היסוד לכל קיומו של עם ישראל, לידתו וביסוסו כעם חופשי המקיים את מורשתו. ערב זה מבטא את חירותו של עם ישראל לדורותיו. כדוגמת הלילה הראשון בו יכלו אבותינו לשבת, לאכול את הפסח על פי ציווי ה' ביד משה, בידעם שעד למחרת היום כבר ייצאו ממצרים. הרגשה זו צריכה ללוותנו כל הערב, על כן קבעו חכמינו סדר המבטא את זיכרון העבר עם תקווה לעתיד של חירות שלימה היכולה להתממש רק כשעם ישראל יושב על אדמתו במדינתו העצמאית. יש לערוך את שולחן הסדר בטוב טעם ויופי - בכלים מהודרים כפי האפשר. מקום הישיבה - כיסא או כורסא, שאפשר לשבת בהסיבה שהיא הטיה על צד שמאל אחורה. דרך חירות, או כזכר ליציאת מצרים כפי שנהגו לשבת מלכים בעבר. מיד בחזרה מהתפילה יחל בקידוש, שהוא הפתיחה לעריכת הסדר וזאת כדי לשתף את כל בני הבית ואפילו הקטנים ביותר בחוויות ערב זה. על כן מחלקים לילדים "קליות ואגוזים" - כלשון התלמוד, או כל אמצעי אחר המצוי, כדי שיתעניינו ויתעוררו להשתתף בסדר, בשאלות ובסיפור יציאת מצרים ולא יירדמו.

המוצרים והשיעורים המחייבים הם:

שתיית ארבע כוסות יין. עדיף אדום ומומלץ לא מבושל, (או מיץ ענבים).
כל כוס בשיעור רביעית. המתקשים יוכלו לשתות לפחות רוב רביעית.
שיעור רביעית 86 סמ"ק. (כמנין כו"ס) רוב כוס הוא רוב ניכר 58 סמ"ק.

ירק לטיבול במשקה, (נהגו כרפס – סלרי או כל ירק אחר מצונן ועד סלק ותפוח אדמה) ומטבילים במי מלח. פחות מכזית ירק על מנת שלא יתחייב בברכה אחרונה.

אכילת מצה ולכתחילה מצה שמורה ארבע פעמים כזית (יש נוהגים 5), כזית מצה הוא כ - 27 גרם.

שיעור אכילת פרס, זמן אכילת כל כזית מצה, כ- 4 דקות.

כזית מרור, עלי חסה 17 גרם. קלח 27 גרם.

חרוסת, לטיבול המרור והכורך. עשויה מבסיס של תמרים, או רסק תפוחים בתוספת שקדים, אגוזים ויין.

סוף זמן אכילת האפיקומן: חצות הלילה. 24:40 (לערך שעון קיץ).

חול המועד

השנה חל יום ראשון של פסח בשבת וכתוצאה מכך חול – המועד ארוך בן חמישה ימי חול ומכאן לחשיבות של ימים אילו ומעמדם.

חול או מועד?

שתי מילים הנראות סותרות זו את זו. אלו הימים שבין יום טוב ראשון לאחרון בחג הפסח וגם בחג הסוכות. כך גם ההתייחסות של השולחן ערוך לימים אלה.

”חול המועד אסור בקצת מלאכות ומותר במקצתן.” (א”ח תקל)

רבי עקיבא אומר: הרי הוא אומר ”מועדי ד’ מקראי קודש” (ויקרא כג,ב) במה הכתוב מדבר? אם ביום טוב ראשון, הרי כבר נאמר: שבתון (שם,לט) אם בשביעי הרי כבר נאמר: שבתון?

אין הכתוב מדבר אלא בחולו של מועד, ללמדך שאסור בעשיית מלאכה.

תניא אידך: ’ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד’ מה שביעי עצור בכל מלאכה, אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה? תלמוד לומר: ’וביום השביעי עצרת’ השביעי עצור מכל מלאכה ואין ששת הימים עצורים בכל מלאכה. הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת.” (חגיגה יח,א) והוסיפו חכמינו: ”לא נאסרו המועדות במלאכה, אלא כדי שיהיו אוכלים ושותים ושמחים ויגעו בתורה” (ירושלמי מ”ק,ב)

על כן ראוי לכל אדם לכבד את המועדים בלבוש חגיגי, במאכל ובמשתה יותר מהרגיל, ולא יתנהג בהם כבימי החול.

וכך אמרו, שהתירו חכמים כמה סוגי מלאכות בחולו של מועד

א. דבר האבד - אם לא יעשנו במועד.

ב. צרכי המועד - אוכל נפש אפילו ע”י אומן,

שאר צרכי המועד - רק מלאכת הדיוט ולא בעל מקצוע.

ג. פועל שאין לו מה לאכול רשאי לעבוד.

ד. צרכי רבים

ה. מעשי הדיוט אפילו ליחיד.

מכל מקום מלאכה שהיתה יכולה להיעשות לפני המועד, אין לדחותה למועד. על כן נאסרו מלאכות אלו: כביסה, תגלחת, תספורת, תיקון הרכב במוסך, עבודה בגינה(פרט להשקיה), כתיבה פרט למכתבי חברים, שיפוץ ותיקון הבית וחפציו וכל דבר שאינו צורך מיידי.

”ושמחת בחגך והיית אך שמח”, נאמר גם על חול המועד, על כן אמר רבי אליעזר משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם במועד. אלא יושבים עם בני משפחתם בשמחה ובטוב לבב.

שביעי של פסח שחל בערב שבת

בשנה שחל פסח בשבת יחול שביעי של פסח יו"ט אחרון ביום שישי. הצירוף של יו"ט ושבת דורש היערכות מתאימה. יש דברים שצריכים להכין מיום חמישי לשבת. ויש שנוכל במגבלות מסוימות להכין מיו"ט לשבת.

עירוב תבשילין - יש להכינו כפי שמופיע בסידור כדי שיוכל לבשל ולהדליק נרות ביו"ט לצורך שבת. **פלטת שבת** - מי שמתכוון להשתמש בפלטה חשמלית לשבת, צריך לחברה כבר מערב יו"ט מכיוון שאסור לחברה ביו"ט.

נרות לשבת - מכיוון שאסור לחמם ולהדביק הנר לפמוט יש להכין לפני החג נרות גם לשבת, אלא אם כן הנר מותאם לפמוט ואין צורך בהדבקתו שאז מותר ליתן הנר בפמוט ביום טוב. (ניתן להשתמש בתחתיות חד-פעמיות ולהחליפן בהדלקה לכבוד שבת). יש להשאיר נר נשמה כדי שיהיה אפשר להעביר ממנו אש לצורך בישול ולהדלקת נרות שבת. בהדלקת נרות של ערב שביעי של פסח וכן בקידוש אין מברכים "שהחיינו" כיוון שאינו חג בפני עצמו.

הדלקת נרות וקידוש בליל שבת - כל ההכנות לשבץ, סידור המאכלים על פלטת שבת (שחבורה מיום חמישי) וכן הדלקת הנרות - יהיו לפני זמן כניסת השבת. הקידוש כבכל שבת. **היתר חמץ** - לא אוכלים חמץ ולא יפתח את ארונות כלי החמץ עד מוצ"ש.

עירוב תבשילין

"יום טוב שחל להיות בערב שבת (יום שישי)
לא יבשל בתחילה לשבת
אבל מבשל ליו"ט ואם הותר, הותר לשבת.
ועושה תבשיל מערב יו"ט וסומך עליו לשבת."
(משנה ביצה ב,א)

לימדונו חכמינו שלא לבשל מיום טוב לשבת וניתנו טעמים שונים לדבר. יש שאמרו, כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב - שעל ידי שמתחיל הכנת התבשיל לשבת מערב יום טוב לא ישכח את השבת מתוך טרדת ההכנות ליום טוב, ומעשה זה יזכיר לו להכין צרכי שבת כהלכתם. ויש שאמרו שהוא משום כבוד יום טוב, שאם יאמרו שלא מכינים מיו"ט לשבת קל וחומר שלא יכינו במקרים אחרים מיו"ט לחול.

מכל מקום תיקנו לנו חכמים שנערב את התבשילים, לשון הכנה שכבר החילונו בהכנת התבשילים מערב יום טוב (על פי הטעם הראשון) או לשון ערבוב שהרי מכינים ליו"ט ולשבת ביחד (על פי הטעם השני). על כן צריך ראש המשפחה בערב יום טוב (יום חמישי אחר הצהרים) לקחת פת ותבשיל, עדיף שתי מצות שלמות (לפחות כביצה 54 גרם) וכן תבשיל, בשר או דג וכד' ונהגו לקחת ביצה שלוקה. ולערוך את העירוב כמופיע במחזורים, יש לשומרם שלא יאכלנו עד שבת. טוב לסמנו בעטיפה מיוחדת. עירוב זה יהיה היכר המתיר לנו להכין כל צרכנו מיום טוב לשבת.

נהגו לאוכלו בסעודת ליל שבת ויש שנהגו בסעודה שלישית